

Hans Wallentin (red):

Informell økonomi i glesbygd

Formålet med den af Hans Wallentin fra Högskolan i Östersund redigerede *Informell økonomi i glesbygd* (LTs förlag, Stockholm 1985), er at præsentere forskning og bidrag til idéudvikling fra en tværfagligt sammensat kreds på 19 forskere, som tidligere har beskæftiget sig med mindst et af bogens to hovedemner – den uformelle økonomi, og udviklingen i glesbygderne.

Selvom få af bidragyderne i forvejen har dækket begge emner og dermed bogens formodede hovedsigte – en belysning af det eventuelle udviklingspotentiel i den uformelle økonomi i glesbygderne – må formålet med Wallentins (og medudgiverne Glesbygdsdelegationen og Jämtlands länsstyrelses) bog med det samme siges at være blevet opfyldt i ganske vidt omfang: Megen ny viden, og mange nye

mange nye idéer lægges frem. Til bogens kvaliteter hører også den skarpere belysning af et emne, som forskellige værdimæssige udgangspunkter ofte kan give: Den del af forfatterkollegiet, der fremlægger glesbygdspolitiske anbefalinger, rummer såvel positive som skeptiske vurderinger af udviklingspotentialet i glesbygdernes uformelle økonomi.

Forskning og idéudvikling

Man må forestille sig, at det har hørt til redaktørens centrale problemer, at rapporten var forudsat at skulle rumme såvel forskning som idéudvikling omkring emnet – og formentlig fortrinsvis sådan, at de fremlagte idéer var bygget på fremlagt forskning. Det forekommer åbenbart, at enkelte af bogens indlæg er næsten helt samlet omkring idéudviklingen. Andre steder er kombinationen lykkedes, mens enkelte forfattere har lagt næsten hele vægten på præsentation og drøftelse af forskningsresultater. Det siger sig selv, at interessen i det følgende i høj grad vil blive samlet om de sidste 2 af disse 3 grupper.

Til de stærkt analyserende bidrag – som omtales nærmere nedenfor – hører heldigvis såvel den indledende artikel af redaktøren, Hans Wallentin, som bogens mest økonomisk orienterede bidrag i form af Ingemar Hanssons analyse af svenske husholdningers faktiske tidsanvendelse i den formelle og den uformelle sektor i og uden for glesbygdområderne. Til samme kategori kan regnes en økonomisk-historisk belysning af udviklingen i nogle norrlandske skovbygder af Nils-Gustav Lundgren, en gennemgang af nogle empiriske undersøgelser med etnologisk udgangspunkt fra andre dele af Sverige ved Agneta Boqvist, og en redegørelse for flere mindre spørgeskemaundersøgelser i forskellige svenske lokalsamfund af Lars-Erik Wolvén. Tilsvarende stor vægt på fremlæggelse af central viden på området præger endelig den redegørelse for de gældende skatteregler på grænseområdet mellem formel og informel økonomi, som fremlægges af chefen for Riksskatteverkets taxeringssektion Mats Henricson.

Gul, blå, hvid og sort økonomi

Noget større vægt på at kombinere forskning og idéudvikling præger Lars Ingelstams forsøg på at relatere problemerne i den uformelle sektor til hele samfundsudviklingen. Hans begrebsapparat var i øvrigt allerede blevet udviklet og fremlagt i en bog i 1980, med en opdeling af samfundets formelle økonomiske aktiviteter i en såkaldt gul (næringslivets) og en blå (de offentlige tjenesters) sektor, og af de uformelle økonomiske aktiviteter i en hvid sektor (resp arbejde i og nær husholdningen, arbejde "på niveauet over husholdningen" som fx i foreningslivet, og arbejde med vare- og tjenesteproduktion til andre end den udførende i lille skala) og en sort sektor ("olagligt arbejde. Som begrebet i praktiken anvånds, syftar det snarare till det såtå på vilket arbetet omsåtts i pengar, till exempel om det innebär att dra sig undan beskattning").

Kategoriseringen er ikke uproblematisk, idet den jo, som det fremgår, ikke konsistent følger samme variabel eller variabelsæt – Ingelstam konstaterer selv, at "många av de för samhållslivet och politiken viktiga arbetsarenorna är blandade, tvåfårgade, strimmiga (i några fall trefårgade)". Men begrebsapparatet har i alle tilfælde populariseret *nogle* dimensioner af det nationaløkonomiske begrebsapparats behandling af uformel økonomi med ganske stor virkning på de seneste års debat om emnet i såvel Sverige som Danmark, og begreberne kan ses at have spillet en meget stor rolle for flere af bogens øvrige bidragydere.

Til mellemgruppen af bidrag, der søger at integrere forskning og idéudvikling, må også regnes sociologen Tom Leissners forsøg – hvis resultat han betegner som ikke entydigt – på at korrellere "livsstil", målt på fire delvariable, dækket med data fra spørgeskemaundersøgelser fra forskellige lokalsamfund, med tilbøjeligheden til at deltage i uformelle økonomiske aktiviteter. Uden helt klar sammenhæng med den analytiske del af artiklen konkluderes der her bl a, at "Egentligen är det inte första gången som diskussionen om den informella ekonomin kommer upp. Den har förts ganska långe och orsaken

har altid varit att människor vars välfärd har byggts upp med hjälp av informell ekonomi, med oro har sett hur denna har hotats. Myndigheterna har, påhejade av kommersiella intressen, rest hinder i form av regler, bestämmelser, vilka försvårat för den alternativa näringen ...". Til medlemgruppen må også regnes Ann-Kristin Ekmans essayprägede men velargumenterede forsøg på, gennem en analyse bygget på antropologiske kasuistikker af ydelses- og modydelseselementet i lokalsamfundets bytteøkonomi, at underbygge en advarsel mod dagens efter hendes mening åbenbare idyllisering af den uformelle sektor, både med hensyn til dens muligheder for at dække økonomiske og omsorgsmæssige behov.

Indlæggene primært præget af engagement, især i glesbygdsagen, og med tilsvarende lavere prioritering af egentlig analyse, vedrører mod- og samspillet mellem den uformelle økonomi og henholdsvis fordelingspolitikken (Ingvar Nilsson og Anders Wadeskog), regionalpolitikken (Ulla Herlitz), aktionsforskning og politisk mobilisering (fire bidrag med i alt seks forfattere) og de økologiske hensyn (Lars Thofelt).

Den økonomiske synsvinkel

Den nye viden, der fremlægges i rapportens mere analyserende indlæg, gives i indledningen en udmærket økonomisk historisk baggrund i form af Hans Wallentins gennemgang af hovedlinierne i den økonomiske udvikling siden det industrielle gennembrud i Sverige, med påpegnings især af betydningen for den uformelle økonomi af den øgede efterspørgsel efter stadig dyrere tjenesteydelser med påfølgende substitution over mod varige goder, der tillader do-it-yourself dækning af behovet, og ver mod udveksling af tjenester til mindre end markedsprisen. Herudover indeholder Wallentins omfattende indledning en solid redegørelse for de vigtigste strukturelle forskydninger i Sverige i perioden med hensyn til regional udvikling og urbanisering.

Ingemar Hansson, der selv i lang tid har arbejdet dybtgående med specielt den uformelle økonomi uden for hushold-

ningssektoren, dvs den sorte økonomi, bringer for det første som nævnt en relevant og detaljeret kvantificering omkring hovedemnet uformel økonomi ind i rapporten. Det sker med et ellers i rapporten noget savnet udgangspunkt i den nu i forskningen omkring sort økonomi almindelige begrebsdannelse, hvor man med baggrund i det moderne nationalregnskabsbegreb betragter den uformelle økonomi som sammensat dels af husholdningernes tjenesteproduktion, der ikke indgår i bruttonationalproduktet, og dels af den ikke-skattemæssigt deklarerede del af markedsøkonomien (der jo principielt burde indgå i BNP). Uformel økonomi bliver herefter ubeskattet arbejde, hvis omfang i Sverige først i 1980'erne, målt på anvendt tid, påvises at være af omtrent samme omfang som det beskattede arbejde, nemlig svarende til 16-17 pct af det samlede tidsforbrug pr døgn for de 16-74-årige aldersgrupper. Af den ubeskattede del er godt 9/10 ikke-skattepligtigt arbejde som fx madlavning, børnepasning, havearbejde osv, mens knapt 1/10 er aktiviteter, der burde være, men ikke bliver deklarerede på selvangivelsen. Variationerne mellem glesbygderne og det øvrige svenske samfund viser sig her at være relativt beskedne. Det ubeskattede arbejdes nøjagtige andel af timeforbruget er 17,6 pct i glesbygderne mod et dansk gennemsnit på 15,9 pct. Overraskende i forhold til danske erfaringer – der jo ganske vist må ses på baggrund af en landbrugssektor af en helt anden beskaffenhed – er det, at den sorte sektor i Sverige ikke er af relativt større omfang i glesbygderne. Danske mål fra de seneste år viser entydigt en stigende sort sektor med fallende urbaniseringsgrad.

Herudover er styrken ved Ingemar Hanssons indlæg, at han forsøger, og også i mange sammenhænge har held til at gennemføre, kvantitative analyser af mulige årsager til den uformelle økonomis forskellige udbredelse i glesbygderne og andre steder, og af de samfundsøkonomiske konsekvenser af fænomenet – med bl a den centrale konklusion, at en given aktivitet overflytning til den uformelle sektor med den aktuelle svenske marginale skatteprocent på samlet godt 70 pct, kun kan

ventes at have positiv samfundsøkonomisk effekt, hvis den substituerer fritid. Herudover minder han om, at en overflytning den modsatte vej ikke ville fjerne den formelle sektors grundlæggende ubalancer – tværtimod vil jo fx grupper med et for stift lønsystem kun yderligere miste incitament til fleksibilitet, hvis de fik forøget deres indkomster fra den uformelle sektor.

Dokumentation på mikroniveau

Selv om Nils-Gustav Lundgren, Agneta Boqvist og Lars-Erik Wolwén i modsætning til Ingemar Hansson arbejder på mikroniveau, deler alle disse fire bidragydere interessen for dækkende empiriske belæg for argumentationen, også fsv angår samspillet med den øvrige svenske økonomi. I sin økonomisk-historiske analyse af nogle nordsvenske skovbygder, baseret bl a på indgående studier af bevarede regnskabsmaterialer, og af erhvervsudviklingen i regionen generelt, når Lundgren bl a frem til at opstille ganske præcise mål for resp 1910'erne, 1930'erne og 1950'erne fsv angår økonomien i substitution af arbejdskraft mellem den formelle og uformelle sektor, og benytter dette overbevisende til en klarlægning af udviklingen i den uformelle sektor – hvis situation i dag han vurderer som helt marginal. Agneta Boqvists etnologiske bidrag påviser for en skovbygd i Västergötland og for Kosteröarna en udvikling i den uformelle økonomi over tiden, præget oprindeligt af en stor variation, som gav lokalsamfundets økonomi en betydelig fleksibilitet over for sæson- og konjunktursvingninger, og derpå dette systems sammenbrud under påvirkning af eksogene faktorer, specielt de nye industriarbejdspladers karakter af beskæftigelse på helårsbasis, og de kraftige produktivetsforbedringer i industrien

for de varegrupper, lokalsamfundene hidtil selv havde suppleret hovednæringen med. Den nye opgang i den uformelle økonomi i disse lokalsamfund i de allersejeste år henfører hun især – ud over til skattestrykket – til den fysiske isolation og det svage lokale arbejdsmarked for kvindelig arbejdskraft.

Lars-Erik Wolwéns analyser på en række populationer af spørgeskema-svarpersoner er blevet vanskeliggjort af materialets gennemgående ringe størrelse, men de peger dog bl a ret entydigt på lav urbaniseringsgrad, kraftige sociale netværk og relevante uddannelser som faktorer, der fremmer uformel økonomisk aktivitet, inkl bytte og salg af varer og tjenester.

Alt i alt er det en række stimulerende bidrag, Hans Wallentin har redigeret, selv om man altså kan beklage tendensen til, at dokumentation og analyse fortrinsvis er samlet hos andre end de varmeste tilhængere af aktiv støtte til udvikling af glesbygdernes uformelle økonomi. Enkelte steder kunne man måske også have ønsket sig en lidt hårdere redigering, så de fundamentale begreber "glesbygd" og "uformel økonomi" havde været konsistent afgrænsede bogen igennem. Men som det fremgår, har det ikke forhindre, at læseren kan hente megen ny viden, uanset om interessen ligger i den uformelle økonomi eller i glesbygdproblematikken. Hertil kommer – i en periode med stærk vækst i den organisatoriske, kommunale og statslige partsforskning – det glædelige i, at politisk og administrativt ømtålelige emner her altså er blevet behandlet helt på forskernes egne vilkår.

Cand polit
GUNNAR VIBY MOGENSEN
 Socialforskningsinstituttet
 København